

OROIMEN SOZIALEKO PROZESURI BURUZKO GOGOETAK

Zenbait hilabetez taldean lan egin genuen iragana berreraikitzeke eta oroitzape-nei beste esanahi bat emateko, baita emakumeen aztarnak ezagutzeko ere. Prozesua, oro har, atsegina izan zen partaideentzat, nahiz eta lana bera ez zen erraza izan, eta ikerketaren helburuak erdiestea ere ez.

Taldeko emakume gazteenetako batek kontrasteko azken saioan esan zuen moduan, azpimarratu beharreko lehen alderdia da prozesuaren aberastasun nagusi gisa poztasuna eta topaketa nabarmendu zituztela protagonistek.

Poztasuna, jarrera positiboa eta bizitzako une oroz gozatzeko grina ikus ditzakegu-lako, harrigarriro, emakumeek egindako lanaren azpian, haien aztarna gisa aitortuta geratu diren ekintza ugarien azpian (eta aztarnak garrantzitsuak izan dira, oztopoak oztopo). Prozesu osoan eta gogora ekarritako esperientzia guztietan argi geratu da egoera latzak jasan behar izan dituztela, baina beti izan dute aurrera ateratzeko indarra, sormena, irrika, buruargitasuna eta poztasuna. Emakumeek ongi oroitzen dituzte lanaldi luzeak, baina baita dantzarako uneak eta ogitartekoak ere; gogoan dute etxeko lan amaigabea, baina baita emakumeen eta bizilagunen arteko elkartasuna ere; lan-harreman tirabiratsuak eta lan-baldintza txarrak gogoratzen dituzte, baina baita kontzientziazio-uneak, aldarrikapenak eta erdietsitako lorpenak ere. Gogoan dute industriaren hazkundera eta gainbehera, baina ez dituzte hautematen industria haren eraginez gaur egun ere herrian bizirik dirauten bizitasuna eta dinamismoa.

Era askotako emakumeen arteko topaketa funtsezko beste elementu bat izan zen partaideentzat. Hainbat belaunalditako emakumeak elkartu ziren, bizipen oso desberdinak izandakoak, elkarri entzun eta esperientziak trukatzeko prest, norbere historia eta beste emakume batzuen aurkitzeko eta ezagutzeko prest.

Aurrerapenak eta hutsuneak ikerketan eta oroimen kolektiboko prozesuan

Erreterriak interes handia dauka bere historia ezagutzeko, pasadizoak jasotzeko eta herriko pertsonaiak zein gertaerak gogoratzeko, eta horren adibide dira, esaterako, aldizkako udal-argitalpenak, hala nola *Oarso* eta *Bilduma* aldizkariak. Nolanahi ere, nabarmendu beharra dago ez zela erraza izan guretzat harremanetan jarritako pertsona guztien kolaborazioa lortzea, ezta aurkitu nahi genituen pertsona guztiak aurkitzea ere.

Proiektuan aztertutako denbora-tartea dela eta, zaila izan zen bizirik zeuden lekukoak edo osasunez iraganari buruz hitz egiteko moduan zeudenak aurkitzea, eta horixe izan zen informazioa dokumentatzeko oztopoetako bat. Beste oztopo bat osasuntsu egonik ere beren historia kontatu nahi ez zuten emakumeen inplikazioa lortzea izan zen. Arrazoi horiek tarteko, eta ikerlan orok denbora eta dedikazio mugatua dituela aintzat hartuta, zaila izan zen, eta batzuetan ezinezkoa, emakume batzuek baiezkoa ematea bakarkako elkarrizketak egiteko edo oroimen kolektiboko saioetan parte hartzeko. Gabezia horien ondorioz, noski, aztertu gabe geratu dira zenbait pertsonaia, datu, lanbide, lan-esperientzia eta emakumeen aztarnen gaineko iritzi.

Beste arazo bat herriaren konfigurazio soziala izan zen. Itxuraz, auzo guztiak oso independenteak dira, eta interakzio gutxi dago haien artean. Auzo guztietan dago erretiratuen elkarteak, eliza, auzo-elkarteak eta herritarren partaidetzarako batzordeak, eta talde horiek biziki lan egiten dute udalerrian, baina bakoitzak bere aldetik. Erretiratuen elkarten lokaletan egindako saioetan erantzun ona jaso genuen, baina saio horietan parte hartu zutenek esan ziguten ezin zutela edo ez zutela parte hartu nahi oroimen kolektiboko prozesu batean horretarako herriaren erdigunean bildu behar bazuten edo beste toki batera joan behar bazuten, auzotik “urrun”. Hortaz, alderdi hauek eragotzi ziguten talde handiagoa elkartzea: ordu-tegi-arazoak, mugikortasun-arazoak adinekoen kasuan eta auzoan bertan eta bertatik lan egiteko ohitura. Metodologiari dagokionez, auzoetako identitate indartsua eta esperientzia aberatsa kontuan hartuta, aztertu egin behar da beste toki batzuetako taldeekin jarduteko eta elkartzeko baldintzak betetzen dituzten auzoetan prozesuak abian jartzeko aukera. Horrelako lan bat egiteko denbora eta baliabide askoz gehiago behar dira, hobeto ezagutu behar dira elkarte edo auzo bakoitzeko dinamikak eta harreman nahiz kontaktuen sare bat sortu behar da, proiektu honetan izan ez duguna.

Nabarmendu beharreko beste egoera bat zera da, Udal Artxiboak herriaren iragan industrialari buruzko dokumentuak gordetzeko ahalegin ikaragarria egin badu ere gauza jakina dela fabriketako eta enpresetako artxibo asko galdu egin zirela.

Artxibo pribatu haiek uholdeetan hondatu ziren, edo sakabanatu egin ziren lekualdaketa eta krisi-garaietan, edo abandonatuta utzi zituzten enpresak ixtean. Erabiltzen ez ziren instalazio erorietan sua pizteko ere erabili izan zituzten zenbaitetan. Jakina, ez dira dokumentu guztiak desagertu; gordeta daude enpresa handien dokumentuak, edo urte askoan iraun zuten enpresenak, edo oraintsuagoko hamarkadetan industrialdeetara lekualdatu diren enpresa batzuenak. Niesseni buruz, esaterako, informazio asko samar dago, eta Udal Artxiboan Esmaltería eta Echeverría y Cía. lantegietako jorنالen liburuak daude, industrietako beste espediente batzuen artean; horrez gainera, baliteke beste udalerrri batzuetako artxiboetan, Eusko Jaurlaritzaren Artxibo Nagusian eta Partaidetza Industrialen Estatuko Sozietateko (SEPI) Dokumentazio Zentro eta Artxibo Historikoan ere gordeta edukitzea beste material baliotsu batzuk, ikerketan sakontzeko baliagarriak. Nolanahi ere, baliteke enpresa-espediente gutxi batzuk besterik ez izatea, espedienteen guztizko kopurua aintzat hartuz gero. Familia-enpresei buruz, tailerrei buruz eta industria nahiz negozio txikiagoei buruz datu gutxi dauzkagu. Garrantzitsua da hori aipatzea; izan ere, ikerketaren xedea ez zen lan historiografiko bat egitea, baina desoreka egon zen kontsultatutako argitalpenetan edo bigarren mailako iturrietan aurkitutako erreferentzietan. Emakumeen aztarnen azterketa osatuago bat egiteko eta Erreterian izandako berrehundik gora industria eta enpresetako langileei buruz, haien lan-baldintza, espediente eta ibilbideei buruz informazio zehatzagoa lortzeko, ikerketa sakon bat egin behar da artxiboetan, baina, hala eta guztiz ere, ez dirudi eskura dauzkagun iturriekin osotasunean azter daitekeenik, edo enpresetako langile talde aldakorren alderdi biografikoagoak, sozialagoak eta kulturalagoak ezagutu daitezkeenik¹⁸⁹.

Aldarte hori kontuan hartuta, garrantzitsua da abiarazitako oroimen kolektiboko prozesua nabarmentzea. Alde batetik, egiaztatu genuen emakumeek, lagunak edo bizilagunak izan arren edo enpresa berean lan egin izan arren, ez zutela aukera askorik eduki beren lanaren esanahiari eta bizipenei buruz hitz egiteko, ezta ideiak eta istorioak eta Erreterriko bizitzari egindako ekarpenak partekatzeko ere. Zenbait kasutan, bilobei “amonen istorioak” kontatzera mugatu ziren, baina ikuspuntu pertsonalago eta anekdotikoago batetik. Horregatik, oroimenerako espazio kolektiboa funtsezkoa izan zen. Taldean, bateratu egin zituzten, eta batzuetan zalantzan jarri, ideia pertsonal horiek, eta saiatu ziren bilatzen nola osatu eta eguneratu zezaketen eta nola eman ziezaioketen zentzua denon artean eraikitako kontakizunari, pasadizo indibidualen batura baino askoz gehiago den kontakizunari.

¹⁸⁹ Ikusi, adibidez, María del Carmen Rico Arroyok Erreterriako hiru enpresa handietako artxiboari buruz egindako lana. *Bilduma*, 11 zk., 1997.

Lan-prozesuan bertan emakume askok esaten zuten entzutera bakarrik joaten zirela, ekarpenik apenas egin zezaketela uste zutelako, baina taldeko dinamikan kontatzea eta entzutea lanaren alderdi osagarriak ziren, eta jarduera bat eta bestea txandaka egiten zituzten.

Kontakizuna argitara emateko eraiki zuten, beste pertsona batzuek ezagut dezaten eta dagokion balioa aitortu diezaioten. Hala bada, eremu intimo oso baliotsu baina mugatu hori gainditu zuten, emakumeen memoria ezagutzera emateko.

Beste alde batetik, partaideak, emakume zein gizon, esperientziak trukaturata eta gaurko ikuspegitik aztertuta, “bizi eta kontatzea” eta beste pertsona batzuen oroimenetik ikastea bi gauza direla konturatu ziren. Zuzeneko bizipena eta hark eragindako poza eta tristura soilik pertsona batzuen esku dago, baina, hala ere, gaur egun oroitzapen horiek eta horien kontaktak badute zentzurik, esperientzia bat partekatzeko balio baitute, gizartea nola aldatu den onartzeko, daukaguna eta eduki genuena balioesteko, eta, halaber, gure amei omenaldia egiteko, haien ahalegin guztia ahaztuta gera ez dadin.

Era berean, oroitzapen horiek balio izan zuten ikuspegi zabalagoa izateko eta pertsona, familia, talde edo belaunaldi bakoitzak lortutakoa identifikatzeko, edo baita zuzendu beharreko alderdi batzuk ere. Esaterako, behin baino gehiagotan aztertu zuten aurreko belaunaldien bizitzetako zein alderdi ez diren desiragarriak gaur egun eta zein bai, eta onartu zuten ahalegin handia egin dutela seme-alabei bestelako bizimodu bat emateko –bestelako gizarte bat eraikitzeko–; aldi berean, orain ere zuzendu eta beste modu batera egin beharreko gauzak badaudela ondorioztatu zuten. Hainbat garaitako bizimoduen zenbait alderdi alderatu zituzten, eta atsegin dituztenak eta ez dituztenak bereizi zituzten, zergatia ere azalduta.

Emakume askorentzat zaila izan zen oroitzea. Zaila, dagoeneko hilda dauden pertsona maitatuak ez ezik, oroimenean gordeta dituztelako, baita ere, gosea, nekea, pobrezia, laneko esplotazioa, greba eta manifestazioetako errepresio politziala eta beste hainbat esperientzia gogor. “Zertarako gogoratu nahi dugu hori?”, galdetu zuen haietako batek. Beste batek, iraganeko pasadizoak oroitzen, “orain barre egiten dugu” esan, eta azaldu zuen bere familian istorio barregarri bilakatu zutela 3 urteko anaia mendian galdu izana aitari hamaiketako eramatera joandako batean. Gaur, barre egiten dute istorio horrekin, baina, errealitatean, garai hartako zailtasunak, bizimodua eta jardunbideak islatzen ditu. Gaur egun ez genioke halako agindua emango ume txiki bati. Hori bera errepikatu zuten 8, 10 edo 12 urterekin lanean hasi ziren emakumeek ere. Saiatu dira, bai, seme-alabei haurtzaro eta gaztaro erosoagoa ematen.

Argazkiak: Gema Mariezkurrena.

Testu honek beste oroitzapen batzuk iratzarri nahi ditu, eta beste emakume eta gizon batzuek egindako lanari buruzko gogoeta piztu nahi du. Izan ere, haiei zor diegu Errenteria garai batean izandakoa eta gaur egun dena.

Emakumeek beste eremu batzuetan ere utzi zituzten aztarnak: politikan, kulturaren, hezkuntzan, kirolean, ingurumenaren arloan, eremu sozialean eta osasunaren arloan, besteak beste; eta aztarna horiek ikertu gabe daude oraindik. Halaber, erregistratu eta omendu gabe daude emakume aitzindari asko, genero-oztopoak edo garaiko pentsamoldearen mugak gaindituta proiektu garrantzitsuak abiarazi zituztenak, hala nola Elixabete Olaziregi, lehen emakume botikaria, edo Avelina Jáuregui, demokraziako herriko lehen emakume politikaria. Eta bertako gizartearentzat da beharrezkoa emakumeen oroimenari merezi duen balioa ematea, Errenteriako ondarea baita –edo izan behar bailuke–.

Argazkiak: Gemma Mariezcurrera.